

Staré varhany v kapli na Ostaši

(aneb Vzpomínka těm, kdo zemřeli za víru svou)

I. Osídlení úpatí hory a vznik stejnojmenné osady

O nejstarším osídlení na Ostaši se zmiňuje Mgr. Jan Tůma v kapitolách věnovaných počátkům dějin obce. Na základě dosavadních poznatků nelze dokázat pravěké působení člověka v této lokalitě. Václav Cílek na Ostaši objevil dva zlomky nádob ze 14. století. Na základě dalších sondáží bylo dokázáno, že lidé planinu na Ostaši opakovaně ve středověku hospodářsky využívali, zřejmě k lesní pastvě.

Samotný název hory je však podstatně starší a může dokonce pocházet z dob počátků kolonizace. Pravděpodobně souvisí s tím, že zalesněná hora plná zvěře byla oblíbeným místem pro středověké lovce, vždyť samotný název Ostaš (monte Ostass, Vostaš, Wostash) vychází ze staročeské varianty jména sv. Eustachia, česky sv. Eustucha či také Ostacha, patrona lovců. Hora tedy byla ve středověku a raném novověku lidmi využívána a sloužila také jako refugium (útočiště) pro obyvatele z okolních vesnic, i z Police.

První zpráva o Ostaši uvedená ve Starých letopisech českých, zní takto: Léta Páně 1421 v úterý po Božím těle Slezáci vtrhše do Čech, město Polici vypálili, a potom po dvou nedělích město Úpici též vypálili; jak staří předkové o tom rozprávěli, že mnohé lidi v Polici zamordovali, jazyky jim vyřezávali, a mnozí, kteří mohli, do Vostaše utekli, a tam jsauce vyzrazení byli, a dolů se skal házeni; panny a ženy za vlasy věšeny na dříví, dolů házeny a mordovány.“

Vzhledem k tomu, že Police nebyla chráněna žádnými hradbami, utekli skutečně v roce 1421 mnozí obyvatelé města i okolních vesnic na Ostaš. Hora byla v té době porostlá hustým lesem a vlastní skály poskytovaly pro malý počet lidí velmi dobrý úkryt, ne však pro tisícihlavé zástupy. Když tedy Slezáci 27. května 1421 vypálili město, zvažovali, jak objevit úkryt jeho obyvatel. Pověst praví, že tehdy Polické vyzradil hlavňovský mlynář Holinka, známý lakomec, který pak byl odměnou za zradu přivázan ke stromu a sřat. Ozbrojené vojsko nebylo v silách prostých obyvatel města porazit, a tak byl průběh drobných střetnutí při dobývání hory předem jasný. Pak připravili o život každého bez rozdílu, muže, ženy a panny věšeli za vlasy do korun stromů. Někteří se pravděpodobně ve svých úkrytech zachránili, většina byla však těch, kteří přišli o život. Jako skrýš a útočiště před nepřáteli posloužily skály ostašské mnohokrát, po husitských válkách a válce třicetileté se zde ukrývali místní i vojsko ještě v 18. a 19. století.

II. Historie kaple sv. Kříže

Nedlouho po krveprolití v roce 1421 byl na místě, kde popravili zrádce Holinku, postaven kříž. V roce 1484 zde byla zbudována kaple sv. Kříže, západně od současné kapličky.

V průběhu 16. století místo získávalo na významu, údajně zázračné uzdravení slepé dívky sem lákalo velký počet poutníků. Roku 1515 putoval polický Petr Bílek do Říma, aby tam vypomohl udělení stodenního odpustku pro každého, kdo by v některý z pěti určených dní v roce tuto kapli navštívil, vykonal zde zpověď a finančně přispěl na její údržbu. Bulla stvrzující výše uvedené byla vydána 24. března 1515. K získání odpustků byla vedena četná procesí z Police. V roce 1669 nechal opat Tomáš dřevěnou kapli přestavět a rozšířit. Přesto stále nestačila pojmout zástupy

poutníků, a tak zde dal opat Otmar roku 1711 vystavět nový kamenný kostel, jeho stavbou byl pověřen polický polír Pavel Jelínek. Kostel dokončený v roce 1720 měl kromě hlavního oltáře sv. Kříže ještě dva oltáře postranní, svatého Vavřince a svatého Benedikta. Ty byly posvěceny 22. září 1737. Původní kaple byla poté stržena. Josef II. roku 1787 kostel zrušil a kámen z něj byl prodán Janu Palatovi ze Žďára, ten o rok později skutečně kostel zbořil. Mnoho stavebního materiálu se posléze dostalo do obce, kde posloužilo k výstavbě některých žďárských statků.

Současnou kapli nechal z kamene bývalého kostela vystavět Celestin Velc z Ostaše, vysvěcena byla 8. září 1859. Ten se údajně k jejímu novému zřízení zavázal ve válce rakousko-italské na bojišti u St. Lucie. Slíbil, že pokud vyvázne z boje zdrav, tak obnoví ostašskou kapli, což také učinil. O několik let později, již v roce 1873 ji obnovil Antonín Špulák. Jedná se o zděnou stavbu nepravidelného šestibokého půdorysu. Její podélné strany měří 570 centimetrů. Na střeše původně pokryté štípaným šindelem dominuje malá čtyřboká věž se zvonem. Uvnitř má kaple v nejširším bodě 875 cm šířky a 6 metrů délky. Dvě okna proti vchodu spoře osvětlují interiér. Po opakovaném vykradení je vnitřní vybavení nepůvodní a z uměleckého hlediska bezcenné. Z původního vybavení se z pramenů dozvídáme pouze o soše Panny Marie, kterou za své vlastní prostředky pořídil pro kapli polický kaplan P. Cyril Kaněra, když v roce 1880 odcházel z Police. Kaple na Ostaši byla opravována nákladem jejího majitele, hostinského Pohly, v roce 1924. V tomto roce byl za milodary také zakoupen nový zvon z broumovské dílny Oktaviána Wintra, ten byl slavnostně posvěcen 8. června 1924.

Poutě na Ostaš byly obnoveny v roce 1925 a byly konány i ve válečných letech, například v neděli 9. června 1940 šlo procesí s hudbou z Police přes Žďár na Ostaš, pouti se účastnilo přibližně 400 lidí, před kaplí měl dojemné kázání P. Václav Kollert.

V dubnu roku 1991 byla kaple vykradena, ztratilo se vše kromě velkého kříže a sochy sv. Anny. Zcizeny byly svícny, porcelánové sošky i zmiňovaná dřevěná socha Panny Marie darovaná kapli P. Cyrilem Kaněrou.

III. O kapli na Ostaši podle dějin obce Žďár nad Metují

Strašlivé krveprolití na Ostaši v roce 1421, které lidé z Police utrpěli, zavedlo k častějším návštěvám této hory, která se stala společným hrobem i celých polických rodin. Nejprve byl v roce 1422 postaven vedle lípy, kde Slezané sřali zrádce Holinku, březový kříž. A již v roce 1484 tu byla zbudována malá dřevěná kaplička.

Na počátku 16. století žil v Polici, v domě č. 12, jeden velmi nábožný měšťan, horlivý katolík, jménem Petr Bílek. Bílkův děd, věrný Husovu učení, byl tehdy v roce 1421 ubit Slezany a jeho tělo bylo shozeno do propasti. Měl čtyři syny a jen jeden - Petřík se zachránil - ukryt v nějaké puklině ve skále. Tento Petřík byl otec Petrův, který na nátlak vrchnosti přestoupil na katolickou víru.

Aby smyl "strašlivou vinu" děda, putoval tento Petr v roce 1515 do Říma k papeži a prosbami vymohl udělení odpustků pro každého, kdo aspoň jednou v roce vykoná pouť do kaple na Ostaši nebo přispěje penězi na její udržování. Tato Bulla byla podepsána dvanácti kardinály dne 24. března roku 1515.

Do této kapličky chodívala denně k modlitbě jedna dívka ze Žďára. Byla na obě oči slepá a v každodenní pouti jí nikdo nepomáhal, sama ji konala. Mocná její důvěra ji nezklamala, neboť jednoho dne se jí zrak navrátil. Zpráva o tomto zázraku se roznesla široko po kraji a lidé v houfích spěchali, aby viděli na vlastní oči zázračně

uzdravenou a zároveň vykonávali pouť na Ostaš - ke kapličce. Rodiče uzdravené dívky, na poděkování Pánu Bohu, zakoupili pěkné varhany a věnovali je kapli na Ostaši.

V roce 1669 nechal opat Tomáš dřevěnou kapli přestavět a rozšířit. Přesto stále nestačila pojmout zástupy poutníků, a tak zde dal opat Otmar Zinke roku 1711 vystavět nový kamenný kostel, jeho stavbou byl pověřen polický polír Pavel Jelínek. Základní kámen byl položen a posvěcen dne 21. září roku 1711. Kostel byl dokončen v roce 1720 a památné varhany do něj byly opět přeneseny a hojně používány. Kostel měl kromě hlavního oltáře sv. Kříže ještě dva oltáře postranní, svatého Vavřince a svatého Benedikta. Ty byly posvěceny 22. září 1737. Původní kaple byla poté stržena.

Roku 1741 nastaly války pruské, putující vojska byla v této době na denním pořádku. Zrovna jako polický klášter, tak i kostelík na Ostaši, byl Prušáky vypleněn - co cenného bylo, to zmizelo. Tak s mnohými věcmi byly odvezeny i památné varhany.

Nový kostel nestál dlouho. Roku 1787 byl císařem Josefem II. zrušen a příštího roku rozbořen. Nejvíce kamene bylo odvezeno do Žďára a tam ještě dnes najdeme v selských staveních ozdobné štuky nebo sloupoví, pocházející z kostela. Krásný ukřížovaný Kristus, jenž zdobil hlavní oltář, po vydání císařského rozkazu náhle zmizel a nikdo nevěděl, kam se poděl. Na ztracený kříž se dávno zapomělo a tu najednou, po čtrnácti letech, se kříž objevil. Vyoral jej v blízkosti bývalého kostela jeden sedlák. Kříž s velikou slávou přenesli do kostela v Polici a tam byl umístěn na hlavním oltáři. Při renovaci kostela v roce 1894 byl tento kříž sňat z hlavního oltáře a umístěn na schodiště vedoucího do prvního patra, kde se nachází podnes.

Zbořeniště kostelíčka na Ostaši pomalu zarostlo travou a keři. Zdálo se, že již nebude nikoho, kdo by se památného místa ujal. V roce 1859 se rozpoutala rakousko-italská válka. Do této války se dostalo mnoho mužů z Police a okolí. Mezi nimi byl i majitel dřevěné chalupy na Ostaši (mnohá léta pak sloužila jako hostinec), jménem Celestin Velc. Ten, když se ocitl v tzv. ohni nepřátelském, poklekl a slíbil Pánu Bohu, že když se vrátí živ a zdrav, postaví k jeho chvále novou kapli na Ostaši. A Velc se opravdu živ navrátil, jeho svědomí mu nedalo, a tak byla kaplička postavena, a dne 8. září roku 1859 vysvěcena. A stojí dodnes.

V roce 1890 pruský památkový úřad kupoval cenné památky. Tou dobou vlastnil v Německé Čermné tamější varhaník, jménem Burdych, staré varhany. Byly složeny v koutě na půdě a nikdo z rodiny nevěděl, jak se tam dostaly. Burdych je úřadu nabídl, ale byl na nich objeven nápis, který svědčil, že varhany jsou českého původu a pocházejí z kaple na Ostaši. Tím okamžitě ztratily pro Prušáky na ceně, a proto byly Burdychem věnovány nazpět do kapličky na Ostaši. Tak se řízením osudu téměř po 200 letech navrátily na původní místo, kde je však dnes již opět neuvídíme.

Vysvětlivky

- Ostaš, je staročeské jméno, které se používalo už v dobách husitských a možná i dříve. Jde čistě o překlad latinského jméno Eustachius (zkráceně Eustach). Eustach byl jedním ze čtrnácti svatých pomocníků, čili patronů. V seznamu oněch pomocníků svatých je Eustach pomocníkem proti rodinným neshodám.
- Ostaš, jako název stolové hory, kde se tedy vzal? Jméno hoře bylo dáno na počest Eustacha Římského, který se před obrácením na křesťanskou víru jmenoval Placidus. Než přijal křesťanství, byl vojákem, důstojníkem a jeho oblibou byl

lov vysoké zvěře. Při jednom takovém lovu, praví legenda, pronásledoval jelena do hlubokého lesa, kde se mu v jeho paroží zjevil kříž a promluvil k němu Kristus. Po tomto zážitku se nechal Placidus pokřtít a přijal křesťanské jméno Eustach. Za svou víru byl kolem roku 118 (někdy se uvádí 120), popraven na příkaz císaře Hadriána. Vzhledem ke svému kladnému vztahu k lovu byl po své smrti prohlášen také za patrona myslivců. Vzhledem k tomu, že ve středověku byla stolová hora u Police neprostupným a hustě zalesněným vrchem s labyrintem skal, kde se skrývalo i velké množství zvěře, bylo vrchu dáno, právě na počest tohoto patrona, jméno Ostach (z Eustach), později v novodobé češtině tedy Ostaš. Jedná se o jméno ryze mužského rodu (ženská varianta je Eustachie). Pokud tedy hovoříme o Ostaši, měli bychom hovořit o NĚM a nikoli o NÍ, jako o ženě. Většina obyvatelstva si však dnes již navykla o Ostaši hovořit jako o hoře (v ženském rodě), proto často slýcháváme spojení slov, jako třeba "pod Ostaši," i když správně by mělo být "pod Ostašem."

- Pověst i historie praví, že 12 kardinálů podepsalo "Bullu" o odpuštění pro poutníky, kteří dorazí v určité dny do kapličky na Ostaši. Slovo "bulla" je původu latinského (v překladu bublina, v češtině psáno bula), a v katolické církvi jde o označení pro výnos, tedy o listinu obsahující právoplatné rozhodnutí papeže (či jeho zástupců).
- Polír je dříve používaný titul pro vedoucího stavby. Ve středověku se titul používal na různých územích jako palír, parlér či parliř, což byl původně zástupce huti. Polír tedy na stavbu dohlížel a byl něco jako prostředník mezi majitelem (investorem) a dělnictvem. Dnes bychom možná mohli přirovnat tento titul ke stavbyvedoucímu, či stavebnímu dozoru.
- Roku 1890 byly varhany z ostašské kaple objeveny v Německé Čermné. To je obec ležící dnes přímo na CZ/PL hranici, kde je v trojúhelníku spojení na polské straně městečka Kudowa Zdrój a obce Czermna, a na české straně obce Malá Čermná, přičemž obě "čermné" jsou dodnes propojené a jejich dřívější název byl právě Německá Čermná.
- Léta Páně 1421 po Božím těle, uvádí historie či pověst, jako datum, kdy Slezané vtrhli do Police. Katolická slavnost Těla a krve Páně nemá přesně stanovený den v kalendáři, ale odvíjí se od datumu Velikonoc v daném roce. Padesát dní po neděli Velikonocní je neděle Seslání Ducha svatého (tzv. Letnice). Následující neděle poté, je zasvěcena Nejsvětější Trojici a čtyři dny po této neděli, tedy ve čtvrtek, se připomíná slavnost Těla a krve Páně (lidově Boží tělo), kdy se přijímá pod obojí, tedy hostie (nekvašená oplatka) se namáčí ve víně, nebo se přijímá hostie samostatně a vínem se zapíjí.
- Roku 1669 je vzpomínám opat Tomáš, což byl Tomáš Sartorius, který byl opatem břevnovského a broumovského kláštera v letech 1663 - 1700.
- Roku 1711 je vzpomínán opat Otmar, což byl Otmar Daniel Zinke, který byl opatem břevnovského a broumovského kláštera v letech 1700 - 1738.
- Zrušení kostelíku pod Ostašem roku 1787 císařem Josefem II. bylo provedeno v rámci "josefínských reforem," ve kterých Josef II. chápal církve jako nástroje k posílení jednoty státu a mravní výchovy. Biskupům zakázal přímý styk s papežskou kurií (s aparátem římských papežských úředníků) a zavedl pro ně přísahu věrnosti státu. Zrušil řeholní řády, které dle jeho názoru nevykonávaly žádnou užitečnou činnost, to jest zrušení více než poloviny z asi 1200 klášterů v Habsburské monarchii. Jejich majetek soustředil do náboženského fondu, z

něhož byli placeni faráři, kteří se tak stali zaměstnanci státu. Klášterní knihy a rukopisy, pokud nebyly zničeny, prodány „za babku“ či rozkradeny, byly odevzdány pražské a olomoucké univerzitní knihovně. Kvůli zrušení klášterů tak například paradoxně „nepřežilo“ množství knih, které se podařilo uchovat v kláštřích v tzv. Době temna v odděleních „libri prohibiti“ (v překladu "knihy zakázané"). Klášterní statky byly rozprodány, budovy byly přeměněny na kasárny, nemocnice nebo továrny. Josef II. svými nařízeními zrušil „nadbytečné“ kostely a kaple, někdy i starobylé. Například v Praze jich bylo zrušeno 37, mezi nimi i kaple Betlémská. Naopak zřídil asi 1700 nových far, zejména v chudých a odlehlých oblastech, a to tak, aby každá obec s nejméně 700 lidmi měla faru a nikdo neměl do kostela dál než hodinu cesty. Faráři neměli kázat ani tak o teologických otázkách, jako spíše podporovat lepší techniky v zemědělství. Také byli nuceni oznamovat lidu úřední nařízení a vyhlášky, vést matriky, oznamovat krajským úřadům násilí, bdít nad zdravotním stavem obyvatel obcí atd. Výchovu kněží soustředil císař do šesti státních generálních seminářů a roku 1783 prohlásil sňatky za civilní smlouvy. Ani návštěvou papeže ve Vídni roku 1782 se nenechal oblomit.

Tato kaple jest obnovena
nákladem Anton Špuláka
rozen na Vostaši
a Marie manželky jeho
a dobrodinců v r. 1873.
Ježiš buď jim všem
odměnítelem.

Tato kaple ozdobena byla věží
a zvonem ke cti a chvále Boží
nákladem manželů
AUGUSTINA a AMALIE KEJDANY
občanů v Polici v roku 1831.

Milan Škoda (31. 01. 2024)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: <http://www.kaplickaostas.cz/cs/historie.html>

zdroj: Michal Bureš a kol./Žďár nad Metují; malebný koutek pod Ostašem (str. 194)

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda